

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Antonii Bynaei de Calceis Hebraeorum Libri Duo

Bynaeus, Anthony

Dordraci, 1682

Caput Tertium.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12835

42 De CALCEIS HEBRÆOR.

CAPUT TERTIUM.

Calcei ex variis animalium pellibus olim confecti. וְרַח אֲפֻד Ezechielem cap. 16. vers 10. de taxi vel taxonis pellibus multis exponunt. וְרַח male pro taxo sumitur. Incertum an veteres ex taxi pellibus calceos gestarint. Calcei taxei quare viles. Interpretes antiqui וְרַח coloris nomen volunt. Variis interpretamenta. Non est color niger. Mulieres olim nigros calceos non gestarunt. Neque caruleus, ut Hieronymus & alii וְרַח אֲפֻד interpretantur. Calcei carulei Regum Gallorum. Dubium an iis veteres usi. וְרַח color est purpureus vel hysginus juxta Bochartum. וְרַח color quem וְרַח lacca Talmudici vocant. De pellibus ubique וְרַח dicitur. Et coloris est nomen. וְרַח lacca color ruber corii. Calcei rubri, sive coccinei, magno loco habiti.

Albanorum & Romanorum Regum gestamen. Locus Dionis de calceatu Caesaris, à Ferrario & Salmasio tentatus, emendatur. Calcei mullei, qui rubri fuerunt ab iis qui curulem gesserant magistratum, & triumphantibus sumpti. Imperatorum Constantinopolitanorum proprii calcei rubri sive coccinei. In ornatu Pontificum rubea sandalia. Mulieres olim rubros calceos gestarunt. Judaeorum magnates in festis solemnibus iis usi. Etiam in Oriente virgines nobiliores. Locus Cant. 7. 1. nondum satis explicatus, illustratur. Multorum interpretum *παρεσκευεῖν* notata. In locum Judith 10. 3. & 16. 11. conjectura.

I.

Calceos veterum Hebraeorum ex corio fuisse, superiori capite variis rationibus ostendimus. Quodnam vero corii genus

nus

44 De CALCEIS HEBRÆOR.

nus in conficiendis eorum calceis adhibitum fuerit, non constat factis, imo prorsus incognitum est. Varias animalium pelles in calceorum usum olim celsisse, ex iis locis, quæ adduximus, colligi potest. Gethæ ex equino corio perones gestarunt, & ex recentibus coriis bubulis confectæ sunt Carbatinæ. Calceos ex bovis corio Hesiodus præcepit hyberno tempore gestandos.

Hesiod.
epy. vers
540.

Ἄμφι δὲ προσὶ πέλδρα βῶς ἴφι κτα
μένοιο

Ἄρμενα δῆσσεαξ:

Circum vero pedes calceos bovis in flore occisi aptos ligato. Vult nempe, ut calcei fiant ex corio bovis, ut omnes Græci recte exponunt, nec senio nec morbis confecti, sed qui in ipso robore & flore ætatis occiditur, cujus corium calceis, qui non facile deteruntur, & contra frigus maxime muniunt, sit aptissimum, uti ad illum locum notavit vir undequaque doctissimus Johannes Georgius Grævius, cui quantum debeant politiores literæ nemo ignorat, nisi omnis humani-
tatis

Grævii
Lect. Hes.
pag. 67.

tatis expers. Habuerunt Græci
εροχάδας ex pelle caprina, & *αίγυ-
 νιδας* ex pellibus agninis, quomo-
 do & Epiphanius, & Athenæus
 & Pollux, quos adducit vir eru-
 ditissimus Paulus Leopardus, cal-
 ceos commemorant ex pelle hæ-
 dina.

Leopardus
 Emend.
 lib. 2.
 cap. 2.

II. Si interpretes sequimur,
 apud veteres Hebræos calcei fue-
 runt, & quidem in summo pretio,
 ex pelle animalis, quod voce novi-
 tia *taxum* vel *taxonem* vocamus,
 unde ortum est Belgarum vocabu-
 lum *Das*, quo nomine id ipsum
 animal dicitur. Beneficia, quibus
 cumulaverat Hebræam gentem,
 maxima ac prope stupenda, apud
 Ezechielem describit Deus, sub
 Ezech. 16.
 emblemate ornatus muliebris. In-
 10. 11. 12.
 ter cætera recenset, quod *calceave-
 rit eam* *וְחָרַץ*. Hebræi *וְחָרַץ* animal
 esse statuunt, de quo multa Tal-
 Talm.
 mudici disputant, an animal mun-
 Tract. de
 dum sit an immundum? Intelligunt
 Sabbatho
 autem animal simile *תְּבֵלָה* *Tbela*
 cap. 2.
Ælan, h. e. viverræ, parvi ani-
 fol. 28.
 malis, similis feli, uti prolixè
 docet in incomparabili de animali-
 bus opere vir summus Samuel
 Bo-

Bochart.
Herroz p. I
lib 3. cap.
30.

R. Sal. in
h. l.

Osiander,
Munsterus,
Vatablus &
Grotius in
h. l.

Salm. in
Solin. pag.
1009.

Bochart.
loc. cit.

Bochartus. Sed propter nominis
allusionem *טַחַם* *taxum*, sive *taxo-*
nem, alii exponunt. Horum prin-
ceps est R. Salomon Jarchi, qui
hæc verba *טַחַם וְהַגְּעִיף* & *calceavit*
sachas, Gallicè reddidit, *קַלְצִי*
je calse toy taiffon, quo-
modo ipsius ævo Galli loqueban-
tur. Atque hunc sequuntur re-
centiores omnium linguarum in-
terpretes, qui vertunt *calceavi*
taxo, h. e. pellibus *taxeis*, *me-*
dassenvellen, uti Belgæ reddide-
runt. In hanc sententiam expo-
nunt, præter Osiandrum, Sebastia-
nus Munsterus & Franciscus Va-
atablus. Vir illustris Hugo Grotius
de *melium* pellibus accepit. Putavit
forsan *taxonem* esse *melem* veterum,
quod tamen refellere conatur ma-
ximus virorum Claudius Salma-
sius.

III. Hos omnes, quamvis

Defendat numerus, junctæque um-
bone phalanges,

magnis rationibus inductus, sequi
non possum. Nam præter varia
argumenta, quibus *וְהַגְּעִיף* Samuel

Bochartus male *טַחַם* pro *taxo*,
sive

sive taxone sumi ostendit, illud mihi videtur quam maximè dubium, an unquam veteres ex *taxi* pellibus calceos gestarint. Calceos *taxi*, è corio molli tenero ac eleganti, in usum virginum matronarumque delicatarum paratos, censet quidem *Osiander*, id vero nullo testimonio firmat. Et sane veteres ex *taxi* pellibus calceos gestasse, aut aliquod habuisse calceamenti genus, nemo dixit. Pelle *taxonis* muniri pharetras, & equorum *helcia*, scuta quoque obtegi, canumque millos *sive* collaria confici, nonnulli scribunt. At qui dixerit olim calceos ex pelle *taxi* *sive* *taxonis* fuisse, nemo homo est. Quemadmodum & hodie istarum pellium in calceis conficiendis nullus est usus. Ne dicam, nihil hic fore magnificum, si *taxeis* pellibus inter alia ornamenta gentem *Hebræam* Deus calceasset, cum istiusmodi calceis *nelixæ* quidem & calones, libenter uterentur. Et tamen aliquod genus pretiosi calceamenti hic intelligere necesse est, quod inter tam varium & multiplicem ornatum præ-

Osiander
 in Paraph:

prædicat Deus, quodque olim in
usum virginum & matronarum de-
licatiorum paratum fuit. Ut pla-
ne alii, quam ex pelle taxonis,
hi calcei fuerint, de quibus Deus
dicit *וְהָיָה לְךָ תַּחַשׁ* & *calceavi te tacha*.

IV. Si consulimus veteres scri-
pturæ interpretes *וְהָיָה* nihil minus
fuerit quam animal. Etenim om-
nes, quotquot fuerunt, non ani-
malis, sed coloris nomen volunt.
LXX. Græci hic habent: *Καὶ ἕταρ*
δυσὸν αὐτῶν ὑάκινθου, quomodo & alibi
in Mose *עֲרֹרַת חֲשֵׁים* reddiderunt
ἄσπερα ὑάκινθου. In textu Hiero-
nymi est *calceavi te hyacintho*, sed
in commentariis *Ianthino*, quomodo
Aquila & Symmachus interpretati
sunt. Alii pro *nigro* eam vocem acce-
perunt: *עֲרֹרַת חֲשֵׁים* Arabum, quos
in Suecia Manuscriptos vidit Bo-
chartus, unus reddit *pelles coloris*
caelestis, alter *coria randag*, & editi
duo, *pelles daris*, id est, *coria*
nigra, & *pelles nigras*, utraque
voce à Persis mutuata, quibus
daris de pelle, & *randach* de co-
rio *nigrum* sonat, quomodo & Sa-
maritanus *pelles nigras* habet. *Saf-*
gona verterunt Chaldæus & Sy-
rus

rus, quam vocem notare colorem
וְצִוְוֵן *hysginum* multis docet mag-
 nus Bochartus, quamvis Hebræi Bochart.
loc. cit.
 eam sumant pro animali, quo-
 modo & in egregio suo opere *ta-*
xum exponit vir in Hebraicis ne-
 mini secundus Johannes Buxtor- Buxt. lex.
Talm. R.
105.
 fuis.

V. In hoc interpretum dissensu
 videndum nobis est num quid certi
 possimus invenire. *וְצִוְוֵן* de colore
nigro hic intelligi non potest, cum
 olim apud nullas gentes nigri cal-
 cei mulierum fuerint. In calceo-
 rum coloribus is sexus quondam,
 uti & hodie, mirum in modum
 luxuriavit. Præter *albos*, qui mu-
 lierum ut plurimum fuerunt, ha-
 buerunt *mulleos*, sive rubros, *ce-*
reos h. e. ceræ instar flavos, &
hederaceos, h. e. virides, quorum
 omnium usum, uti meminit Fla- Vopisc. in
Aurel. &
ad eum
Salmasius.
 vius Vopiscus, mulieribus reli-
 quit Aurelianus. Videri possunt
 quæ de his variis calceorum colo-
 ribus ad eum locum eruditissime,
 uti solet, notavit maximus Sal-
 masius. At nigros calceos olim
 gestatos à mulieribus fuisse nus-
 quam legimus. Etenim illi viro-
 rum

50 De CALCEIS HEBRÆOR.

rum ut plurimum fuerunt, & quidem Senatorum apud Romanos insignis, unde Juvenalis:

Juven. sat.
7. vs 190,

————— *Nobilis & generosus*
Appositam nigrae lunam subtexit
alutæ.

uti jam dudum animadverterunt homines eruditi. Ut *שחור* non possit de colore nigro intelligi, cum hic non nisi fœminarum ornatus exprimatur, quibus non conveniunt calcei nigri.

VI. Quid Græci intellexerint per vocem *ὑακινθῶν*, qua reddiderunt Hebræorum *שחור*, non adeo certum est. Etenim tam pro *cæruleo* quam pro *purpureo* colore apud idoneos scriptores usurpatur. Qui tamen à se invicem non sunt parum diversi. Ut nondum constet, qualis fuerit color *hyacinthinus*, *cæruleus* an vero *purpureus*.

Hier. in
Ezech. 16.
19.

Et quidem pro *cæruleo* Hieronymus accepit. Notat ad hæc verba *calceavi te hyacintho*, vel ut alii *ianthino*: cum loti fuerint pedes, & omni sorde purgati, calceantur *hyacinthinis*, vel ut alii *Ianthinis*, quod utrumque *aerii* & *avariæ* coloris est.

LIBER PRIMUS. 51

ut rapiantur in occursum Domini in
aerem, & ad caelestia regna festinent.

Idem alibi: Involucra hyacinthina, Hier. in
Ezech. 27.
24. propter coloris similitudinem, referamus ad aerias potestates. Neque

Hieronymus tantum, sed & alii complures cum coelo & aere hyacinthum & hyacinthinum contulerunt. Ita Origines, Theodoretus, Gregorius Nyssenus, Ambrosius. Quomodo & Arabum interpretum unum *دوران* *فروغ* pelles coloris caelestis reddidisse, superius vidimus.

Orig. in
Exod.
Hom. 13.
Theodor.
in Exod.
Quaest. 6.
Gregor.
Nys. de
vita Moysis.
Ambr. in
Apoc. 9.

VII. At nos *ὄρακλον* male exponi colorem caeruleum putamus. Est quidem is color etiamnum usitatus in pompaticis Regum Gallorum calceis, quos è serico, velutove caeruleo, cum liliis aureis opere Phrygio intextis, confici consuevissent, auctor est Monstreletus. Quales in variis Galliae locis in multis Regum Gallorum imaginibus posse observari, monuit vir doctissimus Benedictus Balduinus. Ac praë omnibus unam, eamque insignem HENRICI MAGNI effigiem, ad vivum expressam, quæ in regio illo cænobii Sandio-

Bald. de
Cal. Ant.
cap. 4.

52 De CALCEIS HEBRÆOR.

nyfiani ærario, singularique armario stat inclusa, id ostendere, quæ præter vestimentorum, quibus in sua inauguratione Gallici Reges uti solent, insignia, calceos è serico cæruleo, liliis aureis distincto, spectantium oculis exhibet. Olim tamen calceos cærulei coloris in usu fuisse merito dubitamus. In omni antiquitate unicum exemplum nos observare potuimus, & quidem non adeo vetustum, de Michaelis Palæologi Socero, qui Sebastocrator dicebatur, & cæruleis calceis ab Imperatore distinctus fuit, uti memorie prodidit Nicephorus. *Cæsar*, inquit, *cum Despote Socero Sebastocrator appellatur. Soceri vero illustri discrimen in cæruleis calceis aquilæ intertextæ constituiebant.* Scilicet, ea tempestate, qua purpureus color Imperatorum Constantinopolitanorum proprius fuit, in calceorum cæruleo colore discrimen est positum, ut ab ipso Imperatore socer distingueretur, qui cum aquilis intertextis cæruleos calceos habebat, cum Imperator cum aquilis intertextis purpureos gestaret.

At

Niceph.
lib. 4.

At exemplum vetustius nos nullum legimus, aut ab ullo hominum eruditiorum vidimus animadversum.

Ut non immerito ambigemus an inter Hebræos veteres cærulei calcei fuerint in usu, quod tamen omnino necesse est, si *וְאֵין־יָרֵךְ* colorem cæruleum notaret.

VIII. Dicendum ergo pro colore *purpureo וְאֵין־יָרֵךְ* sumendum esse apud LXX. Senes, quomodo & vir summus Samuel Bochartus *וְאֵין־יָרֵךְ* accipit vel pro hyacinthino colore, vel pro hyfgino, qui hyacinthino est affinis, (quod multis etiam docuit maximus Salmasius, qui hyacinthinum & hyfginum ita differre probat, ut tamen affinis sint tincturæ, & utrumque pro *purpureo* usurpetur) qua significatione etiam sumendam vocem *Sasgona*, quam Syrus atque Chaldæus habent, contendit, ut nempe idem sit, quod apud Græcos *ὑσζην*, qualis color cocco tingitur, & ad purpuram accedit.

Bochart.
loc. cit.

Salm. Exer.
Plin. pag.
272.

IX. Nos quidem non dubitamus, quin *וְאֵין־יָרֵךְ* sit is ipse color, quem *לַל* lacca Talmudici vocant. Illud observandum *וְאֵין־יָרֵךְ*

54 De CALCEIS HEBRÆOR.

Exod. 25. 5 de pellibus ubique dici. In iis,
 & 35. 23. quæ in Exodo ad structuram Ta-
 bernaculi offeruntur, memoran-
 tur *pelles arietum rubefactæ &*
pelles תחשם tachasim. In eodem
 Exod. 26. libro, Tabernaculi tegumento
 14. *ex ariesum pellibus rubefactis,* su-
 & 36. 18. perinducitur *מכסה עוריה תחשם* &
 & 39. 34. *gumentum ex pellibus tachasim.* In
 Num. 4. 6. Numeris quoque, super, arcam, &
 8. 10. 11. mensam, & candelabrum, & altare
 23. 24. 25. aureum, & omnia vasa ejus expan-
 di jubetur operimentum *ex pelle תחשם*
tachas, & Gersonitæ jubentur fer-
 re aulæa Tabernaculi, & tento-
 rium conventus ejus *מכסה תחשם*
וְעֹרָה וְעֹרֵי תַחֲשָׁם & operimentum tachas
quod est super illud. Atque ut *תחשם*
 de pellibus ubique dicitur, ita &
 colorem significare, cum pellibus
 rubris adjungatur, manifestum est.
 Etenim cum memorantur *pelles*
arietum rubræ & tachasim, satis
 constat utrumque ex æquo esse co-
 loris nomen. Non mihi latet,
 quid hic opponat nostri seculi sum-
 mus Theologus Iohannes Cocce-
 jus: *Non videri probabile, nihil nisi*
colorem notari, quia tum non diceret-
ur in plurali תחשם. Hæc vero ra-
 tio

Coccejus
 in Lex.
 Hebr. R.
 תחשם

cio me parum movet. Etenim
 uti ab אדם, quod *rubrum* notat,
 fit plurale אדמים, & à עור *niger*,
 plurale עורים, non video cur à רחש
 non possit dici plurale רחשים. Cum
 itaque רחש de pellibus dicatur,
 & colorem significet, non alium
 colorem ego fuisse puto, quam
 quem לכא Talmudici vocant. לכא
 R. Salomo definit צבע עור אדם *colo-*
rem corii rubrum. Scilicet de ru-
 bro colore id intelligi vult, quam-
 vis in corio magis quam in pannis.
 Videri possunt quæ observata sunt
 viris præstantissimis Johanni Bux-
 torfio & Samueli Bocharto. Is
 vero color coccineus mihi fuisse
 videtur. Quod quidem voluit
 R. Salomon Jarchi, qui in Cholin
 לכא exponit per סר"קא in Pesachin
 autem per סר"קא, si vera est viri
 doctissimi Johannis Braunii, qui
 vestitum Sacerdotum Hebræorum
 luculento commentario nuperius
 illustravit, conjectura, qua pro
 סר"קא emendat סרלקא, ut *cocci-*
num intellexerit Jarchius. Quo-
 modo & de coccino intelligenda
 vult ea Talmudis loca, eo magis
 quod in Pesachin quæstio fit de

Talm. in
 Pesachin
 fol. 24. b.
 & Cholin
 fol. 28. a.

Buxt. Lex.
 Talm. R.

לכא
 Bochart.

Hieros.
 p. 2. lib. 4.
 cap. 4.

Braun. de
 vestitu
 Sacerd.
 Hebr. lib.
 1. cap. 15.

56 DE CALCEIS HEBRÆOR.

aqua & furfure, qua utuntur infectores ad tingendam *laccam*, quali aqua & hodie utuntur ad tincturam coccini. Ut cum Jarchius *Lacca* explicet צבע עץ אדום שקורין *צבע עץ אדום*, ut quidem pro צבע עץ אדום, vel צבע עץ אדום emendat, perinde sit ac si dixisset, *color est ruber corii, quem vocant Sarlaka*. Neque possum omittere quod idem coniecit vir eruditissimus, procul dubio eundem colorem, & idem corium esse, quale nobis & hodie affertur Smirna, & ex aliis locis, quod Gallicè *Maroquin du Levant* dicimus. Cum itaque צבע עץ אדום colorem rubrum corii interpretatur R. Salomoh, nos צבע עץ אדום eundem colorem fuisse putamus.

X. Talem colorem rubrum, sive coccineum, hic intelligendum ex eo fiet longe verisimilius, si attendamus tales calceos gestare magnificum fuisse. Facile videre est in hisce calceis, de quibus Propheta, aliquid magnum fuisse, cum inter tot ornamenta recenseantur. Quorsum enim inter alia præclara, quibus Hebræam gentem se ornasse prædicat supremum Numen, mentionem

Braun. lib.
x. cap. 14.

tionem faceret, *se calceasset achas*, si non aliquid pretiosum & in calceis eximium intelligatur? Unde Targum habet *תבתי מסך דיקר בגלימין* *posui calceamenta pretiosa in pedibus tuis*. Vidit videlicet magnum quid esse, de quo loquitur Deus, *se calceasse achas*. At nihil magis magnificentum fuit quam calcei rubri, sive coccinei, qui & olim in summo fuerunt honore, & proprium Regum & Imperatorum gestamen.

XI. Rubris calceis olim usi sunt Albanorum Reges, ex quorum exemplo tales gestarunt Reges Romanorum. De Romulo Zonaras refert, quod *πάλαις ἐπέχρητο* *ἐρυθροῖς calceis rubris uti batur*. Usus est ius postea Julius Cæsar, ut ex Albæ regibus se ortum testaretur, uti auctor est Dio. Locus Dionis corruptè vulgo legitur: *Τῆτε γὰρ* *ἐοδῆν χαινοτέραι ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο,* *καὶ τῆ ἰσποδοῖσι, καὶ μετὰ ταῦτα ἐνίοτε,* *καὶ ὑψηλῆ, καὶ ἐρυθροῦ καὶ τὰς Βασιλείας τὰς ἐν τῇ Ἄλβη ποτε γενομέναις,* *ὡς καὶ προσῆκον σφίσι ἀπὸ τοῦ Ἰσλίου ἐχρήτη.* Sed pejus ab interpretibus est exceptus: *Quippe semper la-*

Zon. lib. 2.
Annal.

Dio lib.
49.

xiori veste delicate utebatur, & cinctura fluxiore: aliquando etiam veste sublimiori, ac rubea utebatur mori Regum, qui Albæ quondam imperaverant, cum ab Fulio id ad ipsos pervenisset. Interpretum errorem, qui ἰσώδεσιν verterunt cincturam fluxiorem, atque verba ὑψηλῆ & ἐπιπροχρόω ad ἐσθῆτα retulerunt, cum perspicuum sit ad ἰσώδεσιν referri, cum dici non possit quid sit vestis ὑψηλῆ, & de calceamentis Cæsaris loquatur Dio, quæ vel humilia vel alta dicuntur à veteribus, op-

Casaub. ad time castigavit magnus Casaubonus, mendum tamen quod late non animadvertit. Quid enim est

Ferrar. de καὶ μίτα ταῦτα ἐπίστε? Octavius Ferrarius, vir plane eximius, postquam pariter notasset pueriliter admodum ἰσώδεσιν vel pro fluxiore cinctura, vel pro veste interpretatos esse, cum nemo vel leviter literis Græcis tinctus ignoret, ἰσώδεσιν esse calceationem sive calceatum, verba Dionis ab interpunctione laborare putat, & una plus conjunctione abundare: Unde ea hoc pacto concinnat: τῆτε γὰρ ἐσθῆτα χαυνοίερα ἐν πᾶσιν ἐνηβρύνετο, καὶ τῆ

ἰσώδεσιν

ὑποδέσει μετὰ ταῦτα ἐνίοτε, καὶ ὑψηλῆς
καὶ ἐρυθροχρόα: Nam veste laxiore
semper molliter utebatur, & calcea-
mentis aliquando deinceps etiam altius
culis ac rubeis. At aliter longe
apud virum maximum Claudium
Salmasium locum Dionis citatum
repperi. Τῆτε γὰρ ἐδῆτι χαυνοτέραι
ἐν παῖσιν ἐνηβρύνετο, καὶ τῆ ὑποδέσει
κέντητῆ, ἐνίοτε καὶ ὑψηλῆ καὶ ἐρυθρο-
χρόα. Putavit forsan vir maxi-
mus pro καὶ μετὰ ταῦτα legendum
esse κέντητῆ, ut Dio dicat, ὑποδέσει
κέντητῆ Cæsarem luxuriasse. Κέν-
τήτων ὑποδημάτων, & quidem pre-
tiosiorum purpureis atque aureis
meminit Epictetus. Καθάπερ, in-
quit, καὶ ἐπὶ τῷ ὑποδήματι, εἰν
ὑπὲρ τὸν πόδα ὑπερβῆς, γίνεται κατὰ
χρυσὸν ὑπόδημα, εἶτα προφουρῶν, εἶτα
κέντητον: Ut & in calceo, si ultra pe-
dem progressus fueris, fit auratus cal-
ceus, deinde purpureus, deinde inter-
punctus. At quid sint κέντητα ὑποδή-
ματα dissentiunt eruditi. Putavit
Wolfius, vir Græcè doctissimus,
sive artificiose dissectos, sive pictos,
sive gemmis aut imaginibus interpun-
ctos calceos significare τὰ κέντητα
ὑποδήματα. Magnus Casaubonus

Salm. ad
Vopisci
Aurelia-
num.

Epict.
Enchrid.
cap. 61.

Wolf. ad
Epict.

Mericus
Calaub.
in Epiet.

Salm. ad
Vopisci
Carinum.

in tractatu ἀνεκδότω de calceis, uti
refert filius ejus Mericus, tanto pa-
tre dignissimus, τὸ κέντητον ὑπόδημα
calceum gemmis distinctum exponit,
quod idem Mericus pluribus ad-
struit. At mihi maxime placet
Salmasii sententia, qui *acu pictum*
intelligendum existimat. Opera
κέντητος dici notat, quæ arte Phry-
gionis erant elaborata. Hinc Epi-
ctetum affirmat eo genere labora-
tum calceum, sive *acu pictilem*,
sive *acu punctilem* dixeris, κέντητον
vocare, & facere pretiosorem au-
rato & purpureo. Atque hoc in
mente habuisse videtur maximus
Salmasius, cum apud Dionem
κέντητῆν reposuit. Post tantos viros
liceat mihi etiam symbolam con-
ferre. Ego propius ad priscam
lectionem locum Dionis hac ratio-
ne emendari posse existimo: Τῆς
γὰρ ἰσθῆτι χαυνοτέρῃ ἐν πᾶσιν ἐνηβου-
νετο, καὶ τῆ ὑποδέσει. Καὶ μὲν ταύτη
εἰς ἰοτε καὶ ὑψηλῆ, καὶ ἐρυθροχρῆμα.
Veste vero fluxiore semper luxuriabat
& calceatu: Et illo quidem aliquan-
do & altiori & rubro &c. Μὲν γὰρ τῆ
facile in μετὰ ταῦτα mutari potuit.
Sed hæc perpendere potest dili-
gen-

gentius Vir CL. Jacobus Gronovius, magni illius Iohannis Frederici filius, qui paternis insistens vestigiis reconditas literas ab interitu vindicare nititur, & unus omnium Dionem nobis integrum dare potest, uti illustri documento jam reliquit testatum.

XII. Atque uti à regibus Albanis primo, dein à Romanis rubri calcei gestati fuerunt, ita postea mullei usurpati sunt. Hi vero mullei rubri fuerunt, & quidem olim tanto loco habiti, ut qui in curuli magistratu erant, non eos semper & ubique gestarent, sed diebus tantum solemnioribus, & ludorum celebratione, & cum thensas ducerent, uti jam pridem monuerunt viri eruditi. Ipsi, qui triumphabant, calceos rubros sive puniceos fumebant. Docuit hoc magnus Casaubonus ex veteri lapide, qui ad C. Marii memoriam Arimi-

Casaub. ad Suet. Iul. cap. 45.

ni positus est: DE. MANUBIEIS.
CIMBRICEIS. ET. TEUTONICEIS. A. E. D. E. M. H. O. N. O. R. I. V. I. C. T. O. R. F. E. C. I. T. V. E. S. T. E. T. R. I. U. M. P. H. A. L. I. C. A. L. C. E. I. S. P. U. N. I. C. E. I. S. Quem etiam exhibent

Salm. ad
Vopisci
Aurelian.
Bald. de
Calc. Ant.
cap. 10.
Rub. de
Re Vest.
l. 2, c. 1.

Claudius Salmasius, Benedictus
Balduinus, Albertus Rubenius,
& complures alii. *Calcei punice*
in illa inscriptione sunt mullei,
vel ἐρυθρόχροοι, uti Dio vocat, qui
triumphantibus gestari soliti. Coc-
cineorum calceorum etiam memi-
nit Martialis, cum in Rufum quen-
dam, qui pedes cingebat coccina
aluta, ita ludit:

Mart. lib. 2
Epigr. 29.

*Non hesternæ sedet lunata ligula
planta,
Coccina non læsum cingit aluta
pedem.*

Ferr. in
Anal. de
Re Vest.
cap. 34.

De quo loco videri possunt quæ
disputat vir insignis ingenii &
doctrinæ Octavius Ferrarius.

Procop.
lib. 3. de
Ædif.
Iustiniani.

XIII. Posteriori ævo hic mos ge-
standi calceos rubros ad Imperato-
res transiit, uti docet Procopius:
Υποδήματα, inquit, μέχρι εἰς γένυ
φοινικῆ χρώματι, ὃ δὴ βασιλεῖα μόνον
Ρωμαίων τε ἔπερσῶν ὑποδείαζεν ἑμείς.
Calcei usque ad genua punice coloris,
quibus solis Romanorum & Persarum
regibus calceari licet. Quod quidem
translato ad Bizantium imperio illis
Imperatoribus singulare fuit, ut
gestarent πέδιλον ἐρυθρὸν ἢ φοινικῆ
βα-

βασις, ut ex Zonora, Niceta,
Paulo Diacono, Georgio Phranze,
atque aliis constat, & à viris doctif-
simis animadversum est. Corippi
locus hic adscribi meretur, qui im-
peratorios calceos Iustini junioris
describit:

Corip.
lib. 2.
cap. 3.

*Purpureo suræ resonant fulgente
cothurno,*

*Cruraque puniceis induxit regia
vinclis,*

*Parthica Campano dederant quæ ter-
gora fuco,*

*Qui solet edomitos victor calcare
tyrannos*

*Romanus princeps, & barbara colla
domare:*

*Sanguineis prælata rosis, laudata
rubore,*

*Lætaque pro sacris tactu mollissima
plantis:*

*Augustis solis hoc cultu competit uti,
Sub quorum pedibus regum cruor.*

Guilhelmi item Apulienfis, qui
ante annos sexcentos rebus Gui-
scardi Calabriae ducis interfuit,
non prætermittendi sunt versus:

Guilh.
Apulienſis
lib. 1.
Rerum in
Italia ac
Regno
Neapol.
Normanni-
catum.

— *Assumitur, inquit, Imperialis
Purpura, pes dexter decoratur pelle
rubenti,*
Qua

*Qua solet imperii qui curam suscipi
uti.*

Atque hinc Isacius Comnenus à
Patriarchatu deiecit Constantino-
polititanum Patriarcham, quod

*ἐπεβάλλετο κοκκοβαφῆ περιβαλεῖν πο-
δίλας.* suscepit se induere calceis cocci-

neis, uti refert Curopalates, sive
Georgius Codinus. Qui etiam
Bulgarici imperii insignia fuisse

tradit, *σφραγον ἐκ χρυσοῦ, ἔπεριβα-
νενησμένην ἐκ βυσσοῦ, ἔπέδιλα ἔρυθρα.*
coronam auream, & tiaram ex bysso-
niam, & calceos rubros.

XIV. Observatum quoque est
tum ab aliis tum ab eruditissimo
viro Benedicto Balduino, mansisse
etiamnum in ornatu Pontificum
rubeas caligas & sandalia. Sic enim
Cerimoniale Pontificum: *Indui-
tur papali habitu, toga scilicet linea
alba, caligis rubeis & sandaliis ru-
beis, aurea cruce signatis.* Scilicet
ab eo tempore, quo se quam ma-
xime Romani Pontifices cæperunt
extollere, etiam in cultu & exter-
no splendore voluerunt esse insig-
nes, ac pro sandaliis Apostolicis,
rudibus illis, uti credere par est,

Bald. de
Calc. Ant.
cap. 4.

Cerem.
Pont.
lib. 1. cap.
de indu-
mentis
Elect.

LIBER PRIMUS. 65

& impolitis, pedibus induere sandalia rubea, crucis aureæ ornamento insignita, cæperunt, ut vel hac ratione se Imperatorum ostenderent æmulos, quorum Tzangæ fuerunt purpureæ, aureis aquilis intertextæ. Quales rubri calcei etiam censentur inter Episcopalis habitus insignia, ut idem animadvertit doctissimus Balduinus.

Bald. loc. cit.

XV. Neque olim tantum aut Albanorum aut Romanorum Reges, & postea Imperatores calceos rubros gestarunt, etiam mulieres iis luxuriarunt. Rubeus enim calceus etiam à mulieribus interdum usurpatus est, ut eruditi docuerunt. Virgilius:

Virg. Ecl. 7. vs 32.

Purpureo stabis suras evincta cothurno.

Persius:

Pers. Sat. 5. vs 69.

— *Solea puer objurgabere rubra.*

Tertullianus: *Impuro cruri purum aut mulleolum inducit calceum.* Atque his quidem Deas ornant Poëtæ.

Tert. de Pal. c. 4.

Venerem, venatricis habitu prope Carthaginem *A* leæ apparentem, cum *Corbu* *purpureis* Virgilius facit. Pari ratione Dianam calceat

Virgil. 1. Æn.

Livius

66 De CALCEIS HEBRÆOR.

Liv. Andr. Livius Andronicus apud Terentium
Hym. in animum Maurum:
Dianam.

*Et jam purpureo suras include
thurno.*

Nemes. in Quos imitatus videtur Nemesianus,
Cyneg. qui de eadem Diana canit:
vs 92.

*Candida purpureis aptentur crura
coshurnis.*

XVI. Istiusmodi calceos rubros
vel coccineos, apud Prophetas
intelligendos esse, ego dubito
nihil, cum inter alia Deus prædicat
se calceasse *וַתַּחַשׁ* tachas, h. e.
calceis coccineis. Magnates Hebræorum
eos olim gestasse in tribus
præcipue festis solemnioribus vi-
dere est ex Chaldeo Paraphraste
qui verba Cantici *Quam pulchri
sunt pedes tui in calceis*, ita expo-
nit: *Quam pulchri sunt pedes Israel
(Magnatum nempe in illo populo)
cum ascendunt ut appareant coram
domino tribus vicibus דַּסְּגוֹתָא בְּכַוְוֵלָא
sandaliis sasgona h. e. coccineis. Quibus
& apud alios Orientis populos mu-
lierum ornamentum fuisse, ut pur-
pureis sive coccineis calceis uteren-
tur, ex Virgilio discimus. Apud
illum*

Chald.
Parap. ad
Cant. 7. 1.

illum enim cum venatricis habitu
cum purpureis cothurnis Ænææ
prope Carthaginem appareret Ve-
nus, Tyrias virgines dixit, nempe
quæ in iis erant genere & opibus
insignes, ita indui solere:

Virginibus Tyriis mos est gestare Virgil. 1.
pharetram, Æn.
Purpureoque aliè aras vincire co-
thurno.

XVII. Ad hos rubros calceos

Auctorem Cantici alluisse suspicor, Cant. 7. 1.

dum sponsæ pedes à calceis com-
mendat, פַּעֲמֵיךָ בְּנֵעָלִים, inquit, יְפוֹ

נָרִיבָה *Quam pulchri sunt pedes*

tui in calceis filia principis. Multi
interpretes vocem פַּעֲמֵים *gressus,*

sive *incessus,* vertunt. LXX.

ὡραίωνων ἀγβήματα οὐ εἰς ἰσοδύ-

μασί οὐ. Vulgatus: *quam pulchri*

sunt gressus tui: Belgæ. *Hoe schoon*

zijn uwe gangen in de schoenen. Eo-

dem modo alii. At פַּעֲמֵים licet

gressus, sive *incessus* notet, pro
ipsis *pedibus* aliquando sumitur.

Quod quidem Lexicographi variis
exemplis ostenderunt, inter quos

eminent viri magni Buxtorfius &
Coccejus. Neque aliter ea vox
hic

Buxt. &
Cocc. in
Lex. Hebr.
R. פַּעֲמֵים

68 De CALCEIS HEBRÆOR.

hic accipienda est. Auctor Cantio
 Sponsam prædicat ab omnibus par-
 tibus, quæ muliebri corpus & for-
 mam commendant. Femorum,
 umbilici, ventris, uberum, colli,
 oculorum, nasi, denique capiti-
 tis & comæ meminit. Exorditur
 autem a *רמיה*. Quod sane non nisi
 de pedibus intelligendum est. Scilicet
 à pedibus initium ducit, non
 vero à gressu sive incessu. Pedes
 autem pulchros in calceis dicebat
 quia rubris sive coccineis ornaban-
 tur, qui pedibus singulare decus
 atque ornamentum adferebant,
 cum magis nivei apparerent. Ece-
 nim pedum candor, intra vincula
 rubra sive coccinea positus, niveus
 videbatur. Apud Rabbinos cele-
 bre est: *אין מסכנותה ליהודאי כעוקתא*
סומקא דעל לבנה דמוסיא הוורא *pulchri-
 est paupertas Judæis. sicut lorum
 rubrum in pectore equi albi* Pariter
 pulchri fuerunt pedes albi in ru-
 bris sive coccineis vinculis. Fascias
 enim pedules, quas *πίλεις* Græci
 vocant, uti pulchrè docuit vir
 summi ingenii & eruditionis Jo-
 hannes Georgius Grævius, de qui-
 bus plura etiam observarunt viri
 maximi;

Talk. fol.
 144. col. 4.
 & in Aruch
 in עק

Grævii
 Let. Hef.
 pag. 68.

maximi, Isaacus Casaubonus, & Claudius Salmasius, antiquis temporibus Orientis populi ignorarunt. Quod Varro affirmat, calceamenta sine fasciis sumi solita se puero (nam & Romani fasciis pedulibus sero sunt usi) id olim obtinuit, inter orientales præcipuè, ut nudis pedibus calceos induerent. Qui quidem cum soleæ tantum essent, habenis rubris sive coccineis circum pedem ligatæ, pedum candori gratiam conciliabant. Ut optime dicat Auctor Cantici, *quam pulchri sunt pedes tui in calceis, filia principis.* Atque hoc quod coniecimus de rubris sive coccineis calceis Chaldæi Paraphrastæ suffragio confirmatur, qui hæc verba interpretatus est de magnatibus Israelis, *qui tribus vicibus ascendunt, ut appareant coram Domino* בסנדלן דסגונא *in sandaliis sasgona, h. e. coccineis.* Non inquirimus quam recte hæc referat ad Synedrium veterum Hebræorum, sive Magnates, qui iuxta Dei legem ter quotannis in festis solemnioribus ad Templum ascendebant. Nobis satis est quod de sandaliis coccineis id intellexerit Paraphrastes,

Casaub. ad
Suet. Aug.
cap. 82.
Salm. ad
Lampr.
pag. 221.

70 De CALCEIS HEBRÆOR.

stes, quæ pedes insigniter ornant. Hæc quidem genuina mihi videtur hujus loci expositio, quam nemo interpretum, quos consulimus, animadvertit.

Judith.
10. 3.

XXVIII. De Juditha legimus, eam inter alia, quibus nativæ pulchritudini decus atque elegantiam conciliabat, ut Holophernis oculis strueret insidias, induisse *συνδάλια* *eis τὰς πόδας αὐτῆς sandalia pedum suis*. Quæ quidem fuerunt tantæ elegantia, ut ejusdem historiæ monumenta testentur, τὸ *συνδάλιον*

αὐτῆς ἤρπασεν ὀφθαλμὸν αὐτῆς. Vt

Grotius ad
Judith
10. 3.

illustris Hugo Grotius, uti apud Ezechielem *calceavi* *ὄρν* de calceis exponit ex melinis pellibus, ita & hic notavit sandalia Judith fuisse *ex melinis pellibus: ita enim melina erat, inquit, diebus festis*. Nos vero diceremus sandalia hæc fuisse coccinea sive rubra, quæ pedum candori decus atque elegantiam conciliarunt, qualia diebus festis gestari solita Chaldæus Paraphrastes docet. Sed de his sandaliis etiam inferius.